

ЦДАВО) України, ф. 8, оп. 1, спр. 1315, арк. 19.

6. Собрание узаконений УССР. – 1923. – № 38. – Ст. 523; № 39. – Ст. 533; ЦДАВО України ф. 8, оп. 1, спр. 1495, арк. 154.

7. ЦДАВО України, ф. 539, оп. 2, спр. 241, арк. 1 зв.

8. ЦДАВО України, ф. 700, оп. 1, спр. 45, арк. 7, 192.

9. Зібрання узаконень УСРР. – 1925. – № 53. – Ст. 320.

10. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 3, спр. 2890.

11. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 14, спр. 1895, арк. 81, 138 зв.

12. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 13, спр. 589, арк. 31, 47, 72; спр. 679, арк. 2, 134 зв., 169 зв.

13. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 13, спр. 542, арк. 34.

14. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 2, арк. 52.

15. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 318, арк. 2.

16. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 778, арк. 4.

17. ЦДАВО України, ф. 288, оп. 1, спр. 14.

18. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 1313, арк. 6, 83.

19. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 2410.

20. ЦДАВО України, ф. 8, оп. 16, спр. 2411, арк. 18.

21. Галузевий Державний архів Служби безпеки України, ф. 6, спр. 50361, т. 1, арк. 137.

22. ЦДАВО України, ф. 288, оп. 1, спр. 1, арк. 92; спр. 4, арк. 23–24.

23. ЦДАВО України, ф. 288, оп. 1, спр. 12, арк. 5-8; 10-12; спр. 14, арк. 3.

24. ЦДАВО України, ф. 288, оп. 1, спр. 4, арк. 55-56.

Надійшла до редакції 01.03.2012

О.Б. Онишко

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний

університет внутрішніх справ)

УДК: 342.721

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯНИНА НА НЕВТРУЧАННЯ В ОСОБИСТЕ І СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ

Розглянуто проблему невтручання в особисте і сімейне життя особи як невід'ємного права людини і громадянина, передбаченого Конституцією України та іншими міжнародними нормативно-правовими актами.

Ключові слова: конституційне право, особиста і сімейна свобода, захист від невтручання, недоторканність приватного життя.

Рассматривается проблема невмешательства в личную и семейную жизнь человека как неотъемлемого права гражданина, предусмотренного Конституцией Украины и другими международными нормативно-правовыми актами.

Ключевые слова: конституционное право человека, личная и семейная свобода, защита от невмешательства, неприкосновенность частной жизни.

The problem of non-interference in personal and family life of the person as implicit right of human and citizen, indicated in Constitution of Ukraine and other international legal acts are revealed.

Keywords: constitutional law, personal and family freedom, protecting is from non-interference, inviolability of personal privacy.

Постановка проблеми. Найвищою цінністю нашої цивілізації завжди буде людина, бо саме вона є її творцем і головним рушієм. Основні права і свободи людини конституційно підтверджені майже в усіх цивілізованих країнах світу.

Українській незалежності тільки 20 років: триває стрімка розбудова державних, політичних та громадських інститутів, формується фінансова, ділова і творча еліта країни, розвивається селянство. У той же час саме ці та інші позитивні процеси спричинили загострення проблеми захисту прав людини в нашій країні.

Конституційне право людини і громадянина на невтручання в особисте і сімейне життя є однією з можливостей людини розпоряджатися своїм життям, визначати свою поведінку та особисті внутрішні сімейні стосунки у сфері розпорядження як особистим, так і спільним майном, виховання, освіти і утримання дітей, піклування про непрацездатних членів сім'ї, праці, дозвілля тощо. Особисте життя включає і право встановлювати, підтримувати і розвивати зв'язки з іншими людьми, тому воно виходить як за межі інтимного життя, так і за межі ділових інтересів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Серед актуальних проблем, які хвилюють наукову громадськість, провідне місце займає всебічне дослідження прав і свобод людини та гарантії їх забезпечення у сучасному соціумі; зокрема, це стосується невтручання в особисте і сімейне життя особи. З'ясування передумов порушення права особи на невтручання в особисте і сімейне життя, деформацій і розвитку цього соціального і в окремих випадках політичного явища, його залежності від глобалізаційних процесів – все це складає предмет наукового інтересу. Цій проблемі присвячено сотню публікацій, список їх авторів також досить великий: П.М. Рабінович, С.П. Рабінович, А.М. Колодій, А.Ю. Олійник, М.І. Хавронюк, В.В. Кравченко, М.О. Луняк, В.Ф. Погорілко, О.Ф. Скакун, Ж.М. Пустовіт, Т.М. Заворотченко, П.Ф. Гураль, В.Г. Буткевич, І.В. Бородин та інші. Висновки вчених та практичні наслідки цього явища зумовлюють необхідність вдосконалення в Україні системи гарантії забезпечення конституційного права особи на невтручання в особисте і сімейне життя.

Виклад основного матеріалу. Громадянські права і свободи в науці конституційного права мають певні особливості: по суті, вони є невід'ємними, природними правами людини, тобто кожного, і не

пов'язані безпосередньо з належністю до громадянства країни; вони включають право на охорону гідності особи, що покладає відповідні обов'язки на державу та інших громадян і передбачає певну етику й законність поведінки державних службовців, їх уважне, чуйне ставлення до людей, що відповідає правовим приписам, а також вимоги до членів суспільства не порушувати права та свободи інших; особливо значущими і найвразливішими є права на недоторканність особи, житла, приватного життя, таємність листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших повідомлень [4, с. 52-56].

Стаття 32 Конституції України передбачає невід'ємне право особи на невтручання в особисте і сімейне життя, пов'язане з гарантуванням її особистої і сімейної свободи, особистої і сімейної таємниці, крім випадків, передбачених Основним законом.

Право особи на особисте життя закріплено не лише в Конституції України, а й у ст. 301 Цивільного кодексу України і є відповідним розвитком положень ст. 12 Загальної декларації прав людини, ст. 8 Конвенції прав і основних свобод людини та ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ратифікованого УРСР ще у 1973 р.

У вищевказаному Пакті вказано, що ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань [10]. Він ознаменував якісно новий етап у розвитку міжнародних норм з прав людини. Предметом цих міжнародних актів є не окремі права або захист особливої категорії осіб, а права всіх індивідів у всіх сферах суспільного життя.

Поняття «особисте життя» можна охарактеризувати як поведінку фізичної особи поза межами виконання нею різноманітних суспільних обов'язків, тобто поведінка і діяльність людини у сфері сімейних, побутових, особистих, інтимних та інших стосунків, спрямованих на досягнення особистої мети та задоволення власних потреб.

Однак саме по собі право на нього ще не означає свободу його прояву. Технологічне суспільство схильне до створення стереотипу «особистого життя» й наполягає на його стандартних межах. Дуже спокусливо сховатися в це ізольоване пристановище, разом з обмеженим «особистим життям» отримавши себе як обмежену особистість [12, с. 14].

У правозастосовній практиці Європейського Союзу з прав людини пріоритет віддається терміну «приватне життя», під яким розуміють здебільшого поведінку особи у сфері інтимного чи статевого життя.

Право на особисте життя складається з таких складових:

– повноваження мати особисте життя як можливість фізичної особи бути носієм даного особистого немайнового блага;

– повноваження визначати своє особисте життя. При цьому закон не вказує переліку можливих чи необхідних діянь, якими б особи могла б здійснити своє право на визначення свого особистого життя. Натомість законодавець надає фізичній особі можливість самотійно, на власний розсуд, вирішувати, яким чином організовувати своє особисте життя залежно від власних інтересів та мети;

– повноваження на ознайомлення з обставинами особистого життя означає, що особа самотійно визначає коло осіб, які можуть володіти інформацією про її особисте життя. Водночас фізична особа може дати дозвіл на поширення цієї інформації іншими особами у визначених нею межах поширення. Однак у випадках, коли це прямо передбачено законом, в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини дане особисте немайнове право може бути обмежене [3, с. 506-507].

Стаття 3 Сімейного кодексу України (далі – СК) вказує, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, кола дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Відповідно до ст. 4 СК особа, яка досягла шлюбного віку, має право на створення сім'ї [2, с. 4-5]. Таким чином, законодавець чітко визначив поняття сім'ї, основні підстави її створення невід'ємне право особи на сім'ю.

У рішенні Конституційного суду від 03.06.1999 р. № 1-8/99 у справі про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї» слід відносити осіб, які перебувають з суб'єктом права у правовідносинах, природа яких визначається: кровними (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами; постійним проживанням з ним; ведення з ним спільного господарства. До кола членів сім'ї суб'єкта належать його (її) дружина (чоловік), їх батьки і діти [7].

Обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, якщо вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду [3, с. 506].

Як впливає зі ст. 32 Конституції України, право на захист від втручання в особисте і сімейне життя гарантується конституційними нормами, згідно з якими:

1) не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випад-

ків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. За порушення зазначених вимог Конституції України передбачено кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (збирання, використання, поширення інформації про особу без її згоди) – ст. 182 КК України;

2) кожен громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею;

3) кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Невтручання в особисте та сімейне життя з боку інших осіб, підприємств, установ, організацій та держави є конституційними, невід'ємними правами людини і громадянина. До збереження в таємниці певних категорій відомостей, що стосуються особистого чи сімейного життя особи, належать такі відомості: таємниця усиновлення (ст.ст. 226-231 СК України), лікарська таємниця (ст. 40 Закону України «Про охорону здоров'я»), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 КУ, ст. 306 ЦК України), адвокатська таємниця (ст. 9 ЗУ «Про адвокатуру»), таємниця вчинюваних нотаріальних дій (ст. 8 ЗУ «Про нотаріат»), банківська таємниця (ст. ст. 60-62 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000), державна таємниця (ст. 8 ЗУ «Про державну таємницю»). Також Кримінально-процесуальний кодекс України містить певні гарантії невтручання в особисте та сімейне життя, вказуючи на право закритого судового розгляду з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі; справи про зґвалтування та деякі інші порушуються не інакше як за скаргою потерпілого; під час обшуку або виїмки слідчий повинен вживати заходів для того, щоб не були розголошені виявлені при цьому обставини особистого життя обшукуваного та інших осіб; члени сім'ї та близькі родичі підозрюваного, обвинуваченого та підсудного вправі не давати показання або пояснення у справі; з матеріалами кримінальної справи після закінчення попереднього слідства закон дозволяє знайомити лише обмежене коло осіб.

Неодноразові скарги як до місцевих судів, так і до міжнародних надходили від відомих людей стосовно втручання преси в особисте та сімейне життя знаменитостей. Одним із останніх такий позов було подано до Страсбурзького суду головою Міжнародної автомобільної

Федерації. Позивач вимагає вирішити проблему раз і назавжди забронити пресі писати про пікантні деталі з біографії відомих людей, якщо героя публікації не попередили про неї заздалегідь. Суд відхилив вимоги позивача

У 1997 р. у зв'язку з трагічною загибеллю принцеси Діани та численними фактами порушення ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини, яка передбачає недоторканність приватного життя особи, депутати Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) закликали розробити Європейську конвенцію про захист приватного життя, якою встановити принципи, що гарантуватимуть захист від втручання у приватне життя особи без її згоди. У 1998 р. це питання знов піднімалося у зв'язку з історією Президента США Білла Клінтона і практикантки Білого дому Моніки Левінські. У 2011 р. подібний випадок відбувся і з колишнім головою Міжнародного валютного фонду Д. Стросс-Каном. Незважаючи на те, що обидві історії – це політичні ігри, міжнародно-правове регулювання захисту приватного життя потрібно здійснювати обов'язково із законодавчим закріпленням. На сьогоднішній день існує лише проект конвенції про захист приватного життя.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, слід зауважити, що законодавець керується тим, що кожна людина унікальна, індивідуальна, є суб'єктом великої кількості неформальних зв'язків, носієм приватних інтересів, які є її особистою справою. До того ж, закріплюючи право на захист від втручання в особисте і сімейне життя на конституційному рівні, держава надає особі можливість контролювати інформацію про себе, членів своєї сім'ї та родину, а в разі потреби – припинити поширення небажаної інформації, тобто певною мірою бути незалежною щодо інших людей, їхніх колективів, суспільства і держави в цілому. Це стосується однаково як пересічних громадян, так і публічних осіб, оскільки особи, які розповсюджують інформацію стосовно приватного життя осіб, їх особистих інтересів, інтимних стосунків, з одного боку, не складають своїми діями високого ступеня суспільної небезпеки, а з іншого – перешкоджають самим громадянами вести спокійне життя та суспільну діяльність.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
2. Сімейний кодекс України // Чинне законодавство зі змінами та доповненнями на 18 січня 2011 р. – К., 2010.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відпов. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К., 2005. – Т. I.
4. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підруч. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К., 2008.
5. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навч. посіб. – К., 2004.
6. Бідняжевська А.Ю. Гарантії забезпечення конституційного права людини і

громадянина на недоторканність житла в Україні // Право і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 84-88.

7. Рішення Конституційного суду України від 03.06.1999 № 1-8/99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v005p710-99>.

8. Конвенція з прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004.

9. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ombudsman.kiev.ua/vis1_01.htm.

10. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043.

11. Конституція України: Офіційний текст. Коментар до законодавства України про права та свободи людини і громадянина. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=ukr&id=5354&id_book=5291&id_parent=5347.

12. Шрамко О. Особисте життя // Людина і світ. – 2001. – № 9. – С. 12-16.

Надійшла до редакції 22.02.2012

Н.Я. Рудий

кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.64(477.8)

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (XVIII – поч. XIX ст.)

Розглянуто та проаналізовано писані правові джерела, що містили норми інституту опіки і піклування, які врегульовували відповідні суспільні відносини на українських землях у зазначений період.

Ключові слова: опіка, піклування, сирота, неповносправна людина, сирітський будинок, сирітський суд, заповіт, спадок, майно.

Рассматриваются и анализируются письменные правовые источники, содержащие нормы института опеки и попечительства, которые регулировали соответствующие общественные отношения на украинских землях в составе Российской империи в указанный период.

Ключевые слова: опека, попечительство, сирота, недееспособное лицо, сиротский дом, сиротский суд, завещание, наследство, имущество.

The article examines and analysis written law sources which included norms of guardianship and care institute which regulated corresponding social relations in the Ukraine under the Russian Empire 18-th – the beginning of 19-th century.

Keywords: care, guardianship, orphan, disabled person, orphanage, orphan court, will, inheritance, property.